

Drama als jongensspel

Beklemming in 'Edward II' komt pas tegen het einde

door Hanny van der Harst

AMSTERDAM - In 'Edward II' door Toneelgroep Amsterdam draagt Joop Admiraal in de titelrol een kroon met venijnig omhoog priemende punten. Het is een overdreven versie van een sprookjeskroon, zoals een kind die zou tekenen.

Tegelijkertijd doet de hoofdrolspeler denken aan een hek met pijlen. Lang voordat Edward werkelijk gevangen wordt gezet, zit hij al zichtbaar gevangen in het koningschap. De vorst, de adel en de kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders gaan hier op identieke wijze gekleed: van boven colbert en stropdas, daaronder kuiltlange rokken van gazig tulle en zwarte soldatenkistjes.

Operettefiguren

Door het zakelijke en militaire te combineren met het romantische maakt regisseur Jan Ritsema de complotten beramende en oorlogvoerende personages tot operettefiguren.

Hij laat ze rondwalsen en overdreven smachtend getuigen van verdriet of hartstocht. Het gaat in zijn op Christopher Marlowe's koningsdrama gebaseerde voorstelling duidelijk niet over de verheven kanten van dit adellijke gezelschap.

Wat het publiek in de Stadschouwburg zaterdagavond bij de première te zien kreeg, was echter niet alleen operette. Vanaf het begin, wanneer

Pierre Bokma (op de voorgrond) en Joop Admiraal in 'Edward II' bij Toneelgroep Amsterdam.

FOTO KEES DE GRAAFF

stormt, blaast iemand door een microfoon; moet er paard gereden worden dan gaat iedereen in galop. En als Gaveston door dolksteken sterft, doen zowel hij als zijn moordenaars net alsof. De indruk dat we zitten te kijken naar een - gruwelijk uit de hand lopend - jongensspel wordt mede gewekt doordat er uitsluitend mannelijke acteurs op het toneel staan. Een ongetwijfeld bewuste keuze van Ritsema, waarmee hij bena-

Pierre Bokma verschijnt als Gaveston, de door de adel gehate lieveling van de koning, heeft de voorstelling iets kinderlijks. In de totale speeluimte, een door drie witte wanden afgebakende kijkdoos, wordt het koningsdrama opgevoerd als een toneelstukje door onvolwassen mannen, jongens eigenlijk: 'we spelen oorlogje en dan was jij de koning en jij werd vermoord'. Wandelstukken doen dienst als geweren, lansens of roeispanen; als het

drukt geen hoge pet op te hebben van zogeheten typisch mannelijke bezigheden. Van zo'n stelletje onvolwassen figuren kun je geen noble emoties en motieven verwachten.

Homo-erotiek

Egoïsme, botte jaloezie en de baas willen spelen, dat is het wat deze adellijke lieden drijft. Ook Edward's liefde voor Gaveston en, na diens dood, Spencer wordt hier gebanali-

seerd tot homo-erotische lust - een opvatting die Ritsema overigens door Marlowe's tekst in de schoot geworpen kreeg.

Veel te grinniken

Door het zware accent op de infantiliteit en banaliteit van de personages in dit drama, valt er voor de toeschouwer regelmatig wat te grinniken. De teksten klinken veelal ook zo als gewone spreektaal, dat je bijna vergeet dat het hier toch mede om een koningsdrama met tragische afloop gaat.

Maar Ritsema herinnert ons daaraan door Edward's isolement op zeker moment te visualiseren: binnen de nu geheel zwarte ruimte blijft hij eenzaam achter.

Drek en drap

De climax wordt bereikt op het moment van zijn dood, wanneer hij, eens koning van een machtig rijk, met drek en drap besmeurd letterlijk aan het spit geregen wordt.

In deze stuitende, maar historisch juiste weergave van de wijze waarop deze vorst als een varken sterft, komen het banale en tragische beklemmend samen in één beeld. Pas op dat moment wekt de esthetisch aangekleeden voorstelling, waarin de acteurs van het gezelschap goed ensemblespel laten zien, echte beklemming.

De voorstelling is te zien tot en met 6 februari 1988 op vele plaatsen in het land o.a. in Amsterdam van 26 tot en met 29 november en van 7 tot en met 12 december.

foto Kees de Graaff

• Joop Admiraal als een onmachtige koning in 'Edward II' samen met Pierre Bokma als zijn beschermeling Gaveston.

Gemakkelijke ironie in Marlowe-drama

Haagse Courant 21/11/01

Stadsschouwburg, Amsterdam: Toneelgroep Amsterdam met 'Edward II' van Christopher Marlowe. Regie: Jan Ritsema. Bewerking: Janine Brogt. Dekor en licht: Paul Gallis. Met Joop Admiraal, Pierre Bokma, Gijs de Lange, Fred Goessens, Jacques Commandeur, Cas Enklaar, Hans van den Berg e.a. Herhalingen van 26 t/m 29 in Amsterdam, 2 en 3 december in Koninklijke Schouwburg, Den Haag en op 16 december in Schouwburg Zuidplein, Rotterdam.

door PIET RUIVENKAMP

Amsterdam* — De jaargenoot van Shakespeare, Christopher Marlowe, wordt in Nederland nauwelijks gespeeld. Hij stierf te jong bij een gevecht in een kroeg om aan de reputatie van zijn be-

faamde collega te kunnen gaan tippen. Ook Marlowe putte graag uit de Engelse geschiedenis en in 1588 ontstond zijn 'Edward II' als een historisch spel over een Engelse koning, die een kleine drie eeuwen eerder een slappe tussenfiguur was. Zijn interesse voor mannelijke beschermelingen - onder wie de Franse edelman Gaveston - weerhield hem van echt regeren. Het verzet tegen Edwards openlijke homoseksualiteit door zijn vazallen werd hem noodlottig, toen ook Edwards vrouw Isabella zich tegen hem keerde. Hij is ten slotte in een cel op gruwelijke wijze doodgefolterd. De Toneelgroep Amsterdam koos voor een ironisch uitzicht op deze koninklijke gebeurtenis

van lang geleden. De meest vrijblijvende weg, zeker als echt verrassende vondsten schaars blijven. Jan Ritsema probeerde iets tussen een röntgenfoto van een situatie en een kat-en-muis spel met een knipoog in. Elf acteurs spelen de mannen en één koningin in tulen jurkjes onder colbertjes, met hoge zwarte stappers aan de voeten. Er was anachronisme, en nog meer anachronisme in begeleidende muziekjes en speeltjes, die pas veel later de mensheid ten dienste zijn gaan staan.

Wat de handeling en de uitwerking van de karakters betreft komt de toeschouwer aan deze 'Edward II' tekort, men raakt nauwelijks in de figuren geïnte-

resseerd. Dat wil zeggen, er is maar één figuur die voldoende nuanciering meekrijgt en dat is de titelrol. In dit geval mede opgewaardeerd door Joop Admiraals vertolking van de getergde onmachtige, die merkt dat zijn voorkeur van lust boven plicht hem buiten spel duwt. Naar de ruimten die Paul Gallis op het toneel zet en licht en kleur geeft, kijkt men graag en zo is het ook bij deze 'Edward II'. Hij biedt binnen drie wanden een schaakspelachtige situatie. De aanpak in het algemeen laat zich te gemakkelijk voorspellen in deze productie. Een echte visie gaat er niet in leven. Wat Ritsema koos, is de inmiddels te achterhaalde vorm van de overmoedige schooluitvoering.

Rode loper uit voor Edward II

AMSTERDAM. — Voor het eerst sinds lange tijd ligt er weer een rode loper voor de Amsterdamse Stadsschouwburg. Het lijkt wellicht onbelangrijk, maar die loper wil wel degelijk iets zeggen: „Kom maar publiek, wij zijn er klaar voor”. Zaterdag ging bij Toneelgroep Amsterdam *Edward II* in première en de rode loper straalde een soort zelfvertrouwen uit dat je tegenwoordig bij het grote toneel niet meer tegen komt.

Dat had natuurlijk alles te maken met het feit dat *Edward II* geregisseerd is door Jan Ritsema, samen met Gerardjan Rijnders de artistieke leiding van Toneelgroep Amsterdam. Ritsema viel de eer te beurt in augustus te tekenen voor de allereerste voorstelling van de nieuwe groep en deed dat met *Boom uit de tropen van Mishima*. Dit stijlvolle en dappere debuut werd door de pers (bijna) unaniem weggeschreven en ook Ritsema zelf kreeg het zwaar te verduren. De groep besloot de produktie van het repertoire te nemen.

Met Bakeliet zette Gerardjan Rijnders de zaken weer recht en bezorgde vriend en vijand een historische voorstelling. Na het Werkteater en het intellectuele denkwerk in zijn groep *Mug met Gouden Tand*, stond ook Ritsema nu dan voor de opdracht het publiek in het pluche van de schouwburg een genoeglijke toneelavond aan te bieden. Want daar schijnt het vooral op uit te zijn.

Wel, dat is hem wonderbaarlijk gelukt. *Edward II* is ontegenzeggelijk een knieval voor het grote publiek. Het op zich wat langdradige koningsdrama van Christopher Marlowe is ontdaan van alle franje en taalbombast en met zichtbaar genot heeft Ritsema zich tot het publiek gericht.

Edward II leent zich daar uitstekend voor. Een koningsdrama vol intriges, machtswellust en hartstocht. *Edward* is koning van Engeland, maar ondergraaft zijn positie door zijn hartstochtelijke liefde voor zijn vriend *Gaveston*. De adel, in die tijd bijna even invloedrijk als de vorst zelf en zijn vrouw *Isabella* zien het liefdesgeluk tussen de koning en de parvenue die de schatkist plundert met lede ogen aan.

Isabella neemt de invloedrijke *Mortimer* als minnaar en deze laat 's konings vriend vermoorden. Ook de nieuwe liefde van de koning, de eveneens beeldschone *Spencer*, ondergaat datzelfde lot en tenslotte wordt ook *Edward* zelf op gruwelijke wijze omgebracht. Inmiddels staat zoonlief *Edward*

Joop Admiraal en Cas Enklaar (rechts) in *Edward II* van Toneelgroep Amsterdam. (Foto Kees de Graaff)

III al klaar om de kroon over te nemen.

Een simpel, maar spannend verhaal dat bij Toneelgroep Amsterdam door elf acteurs gespeeld wordt. Joop Admiraal is een gedegen *Edward*, opmerkelijk hoe die intieme acteur toch een grote zaal kan omvatten. *Pierre Bokma* is natuurlijk de ideale vertolker voor *Gaveston*, de minnaar die hartstocht en egotripperij verenigt. Waar *Bokma* van zijn liefde krachtig proza maakt, maakt *Hugo Haenen* als *Spencer* zoete poëzie. Maar onverwacht steelt *Gijs de Lange* in zijn schitterende creatie van koningin *Isabella* de show.

Jan Ritsema heeft van alles overhoop gehaald. Muziek van *Lou Reed* en *Roger Whitaker*, een walsje van *Strauss*, even laat hij twee acteurs zelfs met microfoons spelen, ongetwijfeld bedoeld als pesterijtje naar *Rijnders* die van het acteren met microfoons onderhand zijn handelsmerk heeft gemaakt. Opvallend is verder dat *Ritsema* het hele stuk ondanks de lol in een kille sfeer laat spelen. Er wordt stevig gezoend tussen de diverse mannen, maar die kussen zijn vooral hard en niet hartstochtelijk. Nergens is sprake van zwoele decadentie of (homo)erotiek. In wezen is liefdeloosheid het thema.

Voor die dubbele bodem en voor zoveel inventiviteit, ja daarvoor mag rustig de rode loper uit.

HEIN JANSSEN

Voorstelling: *Edward II*. Groep: Toneelgroep Amsterdam. Schrijver: Christopher Marlowe. Regie: Jan Ritsema. Spelers: Joop Admiraal, Pierre Bokma, Gijs de Lange, Jacques Commandeur, Cas' Enklaar e.a. Première: 21 november, Stadsschouwburg Amsterdam, daar nog t/m 29 november. Op 7 januari in schouwburg Haarlem.

Met gestileerde Edward II is retoriek terug in schouwburg

THEATER

Edward II naar Christopher Marlowe bij Toneelgroep Amsterdam, regie Jan Ritsema met o.a. Joop Admiraal, Pierre Bokma en Gijs de Lange. In: Stadschouwburg, A'dam t/m 29/11, daarna elders in het land t/m 6/2.

Wat aarzeland betreden de twaalf acteurs van Toneelgroep Amsterdam het podium dat door drie zachtgroene wanden wordt omsloten. Ze dragen een colbert, compleet met overhemd en stropdas. Daaronder prijkt een kuitlange witte tutu en de half blote benen zijn gestoken in witte sokken en zwarte hoge schoenen. Als een corps de ballet stellen de heren zich op om te kijken naar de opkomst van de solist in de eerste acte: Pierre Bokma. Brutaal neemt hij bezit van de zaal en begint vol overgave en met onmiskenbare overtuigingskracht zijn openingsmonoloog.

Wordt dit een ballet of een toneelstuk? Christopher Marlowe (1564-1593), de schrijver van de oorspronkelijke tragedie *Edward II*, waarvan Janine Brogt deze heldere bewerking maakte, was een tijdgenoot van Shakespeare. Zijn stuk is filmisch van opbouw en gedurfd. Een koning die vrijwillig zijn kroon aan de wilgen hangt en van jongens houdt, was in zijn tijd nog nooit vertoond. De ruim dertig personages zijn teruggebracht tot twaalf spelers.

Een derde van het stuk is geschraapt en de handeling is versimpeld tot een eenvoudig verhaal.

Bokma speelt Gaveston, de *lover* van Edward II. Hij gaat te ver, deze Edward. Hij bekijkt zijn vrouw, Isabella, niet meer en verwaarloost de staatszaken. Zijn liefste vriend Gaveston wordt dan ook gedood door de adel en zelf komt hij al even naargeestig aan zijn eind.

Al direct is duidelijk dat regisseur Ritsema naar stijling heeft gezocht. Een klap wordt niet uitgedeed, er blijft zeker twintig centimeter tussen het doelwit en de slaande hand. De dood van Gaveston is het doorslaggevende bewijs: enkele minuten vertoelt Bokma stuiptrekkend op het voortoneel, zonder dat iemand hem ook maar heeft beroerd.

Een ballet wordt het niet. Tijdens de scènes à deux blijven de overige spelers consequent aanwezig op het toneel. Ze houden zich bezig met het werpen van morose blikken naar de koning die vrijwel steeds de boosdoener is. Allemaal zijn ze uitgerust met een zwarte wandelstok waarmee ieder op zijn eigen manier manipuleert. Die stok dient vooral als een wapen, dat zo nu en dan op het slachtoffer wordt gericht en vervolgens — als het gaat om een moord — in de buurt van de ongelukkige in de grond wordt geplant.

De teksten worden voor op het toneel

gezegd, nee geschreeuwd. Want dat is het opvallendste van deze *Edward II*: de retoriek is terug in de schouwburg. Het is een verademing als Gijs de Lange als koningin Isabella een gewone spreektoon aanslaat. De Lange maakt van zijn vrouwewoel trouwens een prachtig nummer: languissant laat hij de koningin pralen met haar miskende liefde voor Edward die alleen maar oog heeft voor Gaveston. De enige die de helden-toon aankan en ermee jongleert, is Pierre Bokma. Hij zindert en draagt de tutu alsof het zijn dagelijkse kledij is. Joop Admiraal komt als Edward nauwelijks toe aan de innerlijke beweging die die begin lijkt hij nog te zoeken naar de juiste toon die hij pas treft tijdens de ingekeerde en smartelijke monoloog na de dood van zijn geliefde Gaveston.

Als de koning uiteindelijk zijn kroon heeft afgestaan, nadat ook zijn nieuwe vriendje Spencer is gedood, wordt de stilering ineens losgelaten. Met hydraulisch geruis schuiven de wanden uiteen en het toneel wordt een groot zwart gat.

De koning zit eenzaam gevangen op een houten bok. Onafgebroken wordt er watter en drek over hem uitgegoten. De gevangenschap en de vernederende koningsmoord — hij wordt rectaal met een spies doorboord — waar ook zijn vrouw een handje in heeft, krijgen we levensrecht voorgeschoteld. De enige reden

Pierre Bokma (links) en Joop Admiraal: geliefden in *Edward II*.

Foto Kees de Graaf

voor deze stijlbreuk moet het wrange beeld zijn dat de feestelijke kroning van de jonge Edward III oplevert, begeleid door een wals van Strauss, tegen de achtergrond van zijn gefolterde vader. Maar tot dan toe hebben we gekeken naar iets dat aanhang tegen de parodie. Dat is niet bepaald een passende voorreiding op een gruwelijk drama. En als schokkend contrast werkt het niet. De walging treedt wel op, maar beklemt geen moment.

Ondanks hilarische passages, lijkt het alsof de innerlijke drang heeft ontbroken om juist dit stuk op het toneel te zetten. Waarom die dwaze kostuums? Natuurlijk sluit costumering aan bij de heersende mode. Maar moeten alle acteurs op die zwarte legerkistjes lopen

omdat Anna Teresa de Keersmaek een paar jaar geleden bedacht dat de het juiste schoeisel is voor haar dansen? Tutu's om het vrouwelijke in man te tonen? Maar waar is dan de passie, waar het in dit stuk toch draait? Nergens gaat het vonken tuss Edward en zijn mooie jongensvriendje. En daarmee is de motor uit het stuk verdwenen. De voorstelling wordt aangeduwd door individuele prestaties maar een hecht ensemble zien we niet. Het ensemble dat toch zo benadrukt wordt in de aankleding. *Edward* moet het hebben van een vondst hier een vondst daar en schommelt in tussen parodie en drama, maar is geen v beiden. En wie is daar gelukkig mee

MARIAN BUIJ

Toneelstuk *Edward II* dwingt bewondering af, maar ontoert niet

Waar twee liefdes zijn, is nu eenmaal geen Liefde

Voorstelling: Edward II, naar Christopher Marlowe. Regie: Jan Ritsema. Vertaling: Janine Brogt. Toneelbeeld: Paul Gallis. Met: Joop Admiraal, Pierre Bokma, Gijs de Lange, Fred Goessens, Hans Kesting, Cas Finkbeaer en Amsterdam. Nog te zien: alhier 1/11, 2/11, 3/11, 4/11, 5/11, 6/11, 7/11, 8/11, 9/11, 10/11, 11/11, 12/11, 13/11, 14/11, 15/11, 16/11, 17/11, 18/11, 19/11, 20/11, 21/11, 22/11, 23/11, 24/11 (Hoornt). Vanaf 1/12 (11 evenaarden) 11 en 6/2 (Utrecht) elders in het land.

Door PIETER KOTTMAN

„Come live with me and be my love“ luidt de even eenvoudige als onsterfelijke begintregel van Christopher Marlowes lyrische gedicht *The passionate shepherd to his love*, dat pas in 1599, zes jaar na zijn geweldadige dood, verscheen. Had Marlowe — die slechts negenentwintig jaar werd — tijd van leven gehad, dan zou zijn oeuvre zeker met dat van zijn tijdgenoot Shakespeare hebben kunnen wedijveren.

Marlowes best gestrueerde stuk, *Edward II* (1593), luidde het begin in van de Elizabethaanse toneeltraditie, een bloeiperiode in de Engelse toneelliteratuur. Voor het eerst kreeg het al langer gebruikte rijmbloze tien-letterige gebreuk *blank verse* een glorievolle inhoud, voor het eerst was ook drama niet slechts een theatrale variant van de kroniek maar traden er echte karakters in op. Niet alleen het noodlot maar ook de mens was verantwoordelijk voor de gebeurtenissen. De postmoderne geest van de Renaissance combineerde de klassieke idee van het fatum, de universele en altijd geldende wetten met het mirakelspel en de moraliteit van eigen bodem. De reus Shakespeare was van die geest het produkt.

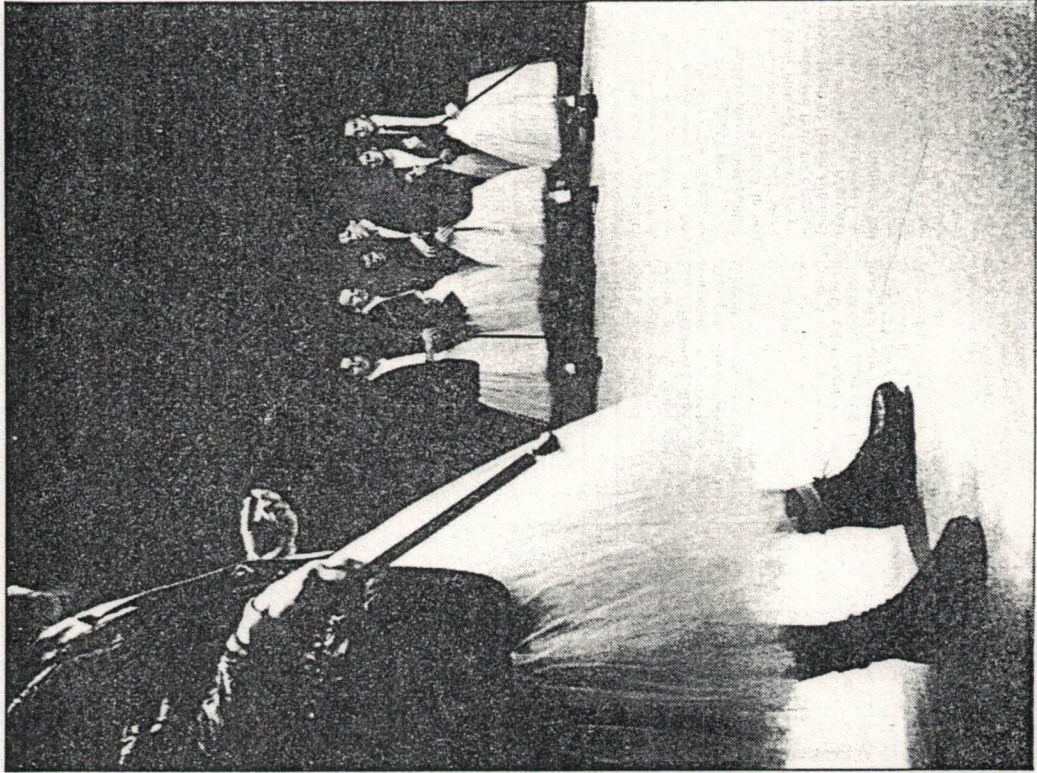
Marlowe heet de spits af en dat is aan zijn stuk te merken. *Edward II* behandelt Shakespeeraanse thema's maar is, geen *well-made play*. In de regie van Jan Ritsema bij Toneelgroep Amsterdam verliest de wankelmoedige koning Edward II (Joop Admiraal) al na drie kwartier zijn gelijkslachtige love (Pierre Bokma) voor wie hij tot dan toe zijn kroon op het spel zette. Hoe nu verder? moet Marlowe destijds gedacht hebben en denken wij nu. Hoe Edward vervolgens wordt tegengewerkt, ondermijnd, afgezet en vermoord is slechts afwisseling: het conflict dat ons interesseert is dat tussen plicht en liefde. Marlowe heeft dat besef en haalde parades een tweede love zijn stuk binnen. Maar waar twee liefdes zijn, is geen Liefde — zo werken

kuilhangende tutu en plompe soldatenkistjes. De kroon van Edward vertoont scherpe punten: hij zal zich er symbolisch aan verwonden. De wandelstukken waarmee de adel zich gewapend heeft, hebben soortgelijke punten. Puntje is ook het spit waaraan Edward uiteindelijk letterlijk geregen wordt. Als een varken, bij wijze van passievolle straf voor zijn sodomie.

Ritsema bouwt zijn voorstelling op als een choreografie — wat de tutu verklaart — en laat zijn spelers uiterst beweepelijk door een hevelichte ruimte wervelen. Zijn stilering is knap, inventief, verledend en esthetisch. Alle spelers zijn permanent op het toemel aanwezig. De wandelstukken zijn als vanzelfsprekend wapens, die geluidloos vuren en neersabelen zonder te raken. Als Spenser wordt gedood, knipt hij een zakje met bloed stuk boven zijn hoofd waarna de vertovende edelen hun stokken rond zijn lijk in de grond drijven. De laag van stoffen vormt in de volgende scene de minuscule waarin Edward ongestoord en hartverscheurend kan huilen om de dood van zijn vriend. Even gestileerd en verrassend wordt een ontvoering verbeeld: op het ritme van zware molerslagen laat het geknield corps de ballet gelijklijdig het hoofd op de borst vallen. Opwindend is dat.

Daarom is het zo jammer dat tegen het einde van de voorstelling de strakke vorm doorbroken wordt. Het corps de ballet verdwijnt van het toneel, de wanden van de doos waarin de voorstelling zich tot dan toe heeft afgespeeld wijken uiteen en acrorollende zwaarte doeken verbeelden de kerker waarin Edward om zeep gebracht wordt. De inscenering wordt onnodig naturalistisch. Het optreden van Gijs de Lange als koningin Isabella heeft een vergeleekbaar effect. Zijn stijl is een Fremdkörper — en een sterfelijk vervelend Fremdkörper. Zijn aanstellerige en voor de hand liggende travestiegebaarjes staan haaks op Ritsema's vindingsrijkheid en verraden een machteloos acteur. De Lange zou gedwongen moeten worden een avond naar video-opnamen van zijn eigen optreden te kijken.

Joop Admiraals spel beaantwoordt om andere redenen niet aan de tragiek van zijn rol; hij speelt de tekst — niet het karakter. Juist Admiraal heeft een belangrijke taak. Hij moet leven blieden in een onderkoelde, afstandelijke inscenering. Zijn aanwezigheid en zijn spel laten dat vooralsnog na. Daaraan dwingt de regie, bewondering af, zonder evenwel te ontoeren.

Verleidelijke en esthetische stilering in Ritsema's *Edward II* (foto NRC Handelsblad/Vincent Mentzel)

de universele en altijd geldende wetten nu eenmaal.

Spencer, Edwards tweede beschermeling in successie, geeft het stuk plotsklaps een andere inhoud. Van een tragische Romeo die zijn diepste verlangen ziet gedwaarsboord, wordt Edward tot een cliché dat alle vooroordelen over homoseksuelen bevestigt.

Die zijn immers uitvinder van de kleenc-hartstocht. Tot in onze tijd toe blijkt dat fout te gaan. Logisch.

Na *Boem uit de Tropen* — zijn regiedebuut bij Toneelgroep Amsterdam dat, voortijdig van het repertoire genomen, niet eens de kans kreeg te floppen — maakt regisseur Jan Ritsema het zich

met zijn tweede voorstelling bij Toneelgroep Amsterdam niet gemakkelijk. Hij scheepse zichzelf op met een zwakke inhoud. Ter compensatie bedacht hij een sterke vorm.

Tot en met de koningin worden alle rollen vervuld door mannen. Ze dragen allemaal een stropdas en een donker colbertje boven een

AD 24/11/67

Mooie opvoering van wreed drama

door EDDY GEERLINGS

AMSTERDAM — Toneelgroep Amsterdam blijft komen met spraakmakende produkties. Na het vrouwenstuk Bakeliet, spelen elf mannen nu Edward II, een vrij onbekend stuk van Shakespeare's tijdgenoot Christopher Marlowe. Regisseur Jan Ritsema heeft er zoiets als „de elegantste opvoering van het wreedste drama” van gemaakt, wat wonderlijk en wonderlijk mooi theater oplevert.

Op het toneel worden drie verschrikkelijke moorden gepleegd en de personages dragen tussen hun colbert met das en zware legerschoenen wijde rokken van overwegend witte tule. Met een ouderwets chique wandelstokje als hulpmiddel beelden ze er alles in uit: paardrijden, oorlog voeren, de zee overvaren en daartussendoor zien we de meest elegante, vaak gestileerde bewegingen. Mede door de tutu's lijkt het soms een balletpersiflage.

Schitterend

Die rokken zijn een schitterende vondst voor een stuk dat over mannenliefde gaat en uiterst wreed is. Het dwingt de toeschouwer tot extra alert kijken; door de afstand die ontstaat wordt het stuk helder en doorzichtig. Marlowe's verzen hebben nog nooit zo verstaanbaar en modern geklonken.

Het verhaal is een stukje geschiedenis begin veertiende

eeuw. Koning Edward II van Engeland hield van zijn jeugd-vriend Gaveston. De adel en zijn vrouw, koningin Isabella, wilden dat niet en vermoordden de vriend. Ook Edward's nieuwe vriend ging eraan en uiteindelijk Edward zelf. Mortimer, minnaar van Edward's vrouw, is de grootste boosdoener. Edward III wreekt tenslotte zijn vader.

Realistisch

Jan Ritsema laat de drie moorden steeds realistischer uitbeelden. De moord op Gaveston gaat heel gestileerd en bij het eind van Edward's tweede vriend vloeit er al een boel bloed. Bij Edward wordt een gloeiende staaf ijzer van achteren in z'n darmen gestopt. Daar wordt het echt eng; zowat een stijlbreek in de voorstelling. De eerste moord wint het van de andere twee: zoals Pierre Bokma het sterfen van Gaveston speelt, zonder dat iemand hem aanraakt, met de moordenaars op een afstand alleen maar toekijkend. Onvergetelijk.

Er wordt trouwens ook door anderen fel, snel en geladen gespeeld. Joop Admiraal als Edward, Gijs de Lange als Isabella, Fred Goessens als Mortimer en Flip Ceulemans als Edward's zoon om de belangrijkste maar te noemen. Bij hen is er soms dat extra, waardoor je overtuigd raakt, dat wat je ziet gespeeld móét worden. Onontkoombaar voor spelers en publiek.

Edward II: een ei met twee dooiers

Gezelschap: Toneelgroep Amsterdam; voorstelling: Edward II; naar: Christopher Marlowe; regie: Jan Ritsema; decor: Paul Gallis; spel: o.a. Joop Admiraal, Pierre Bokma, Gijs de Lange, Fred Goessens, Cas Enklaar; gezien: Stadsschouwburg Amsterdam.

Jan Ritsema heeft geen gelukkige start bij de Toneelgroep Amsterdam. Zijn eerste voorstelling werd al snel van het repertoire genomen, en zijn debuut als regisseur in de grote zaal van de Stadsschouwburg is wat mij betreft allerm minst een rehabilitatie geworden.

Integendeel, hij heeft van Marlowes historische drama "Edward II" een flodderig ei met twee dooiers gebakken: de ene dooier smaakt zoet, de andere bitter, en de combinatie naar niets.

Een groot deel van het stevig bewerkte stuk worden we in de waan gebracht met een parodie te maken te hebben. De elf heren — dames komen er niet aan te pas — lopen met hun behaarde benen in guitige, halflange tutu's, en mogen zich zo nu en dan vermeien in een liedje en een walsje. Klappen worden op afstand toegediend, en Gijs de Lange speelt een larmoyante koningin in de komische stijl van zeer oudbakken theater.

Deze en andere ingrepen ontnemen iedere potentiële ernst aan de situatie, zoals ook de figuren (ik neem aan: heel bewust) gestript worden van iedere persoonlijkheid. Niets op tegen, en misschien zelfs heel leuk als het niet zo halfslachtig was gebeurd.

Nu echter gaan de speelsigheidjes plotseling overboord, en koerst "Edward II" toch af op iets heel serieus. Weg parodie, en in het tweede deel zien we een vermoedelijke poging om de wreedheid van machtsspelletjes door te lichten. Alweer: heel loffelijk, maar het werkt niet meer.

Onduidelijk

De slotscènes zijn in aanleg inderdaad gruwelijk en beklemmend, maar ik heb dan al lang en breed iedere belangstelling verloren, en al zou de hele santekraam worden gespiet, gevierendeeld en onthoofd: men doet maar. Ik neem aan dat Ritsema heeft geprobeerd door het onverwachte van de ommekeer en het op de spits drijven van de tegenstelling de klap des te harder te laten aankomen, maar de enige indruk die bij mij overblijft is die van een onduidelijk rotzootje, waaraan het bekwame spel van sommigen weinig meer kan verhelpen.

Het lijkt me een veeg teken dat zelfs bij de première een zeer groot deel van het publiek bij het verder beleefde applaus bleef zitten, en dat is een erg ongebruikelijk middel geworden om ontevredenheid te laten blijken. Zelf had ik ook geen enkele aandrang om overeind te komen. Sterker nog: als theater altijd zo zou zijn, zocht ik een andere baan.

De Tele - Peter Liefhebber
graaf 25111072

toneelgroep Amsterdam met Christopher Marlowe's Edward II in regie van Jan Ritsema

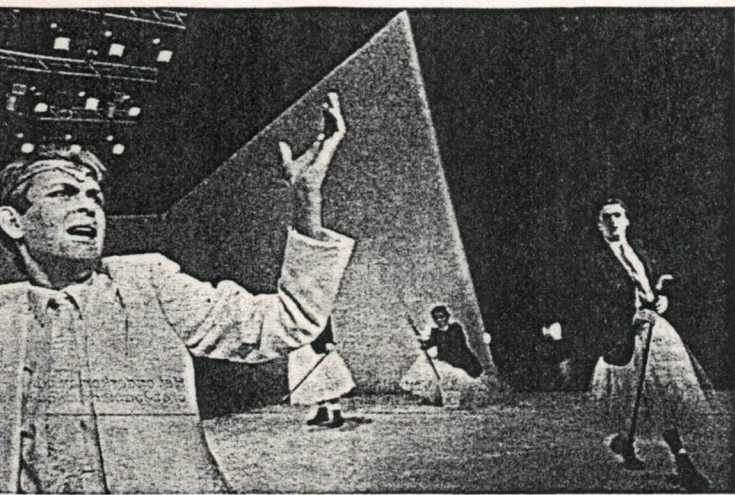

Foto Kees de Graaf

GIJS DE LANGE (links) in Edward II: functie van hilarische overdrijving wordt niet echt duidelijk

Machtsstrijd gebracht als een rituele dans

AMSTERDAM — De elf acteurs die Edward II bemannen hebben beneden hun keurige colberts allemaal balletrokken aan, van die witte tulen lampkappen die meedeinen bij de geringste beweging.

Bronder komen hun harige kuiten te voorschijn, hun voeten zijn gestoken in zwarte rijglaarsjes. Ze staan mooi, die rokken, en de acteurs bewegen zich er heel vanzelfsprekend in, mannelijk en toch zwerig.

De op het eerste gezicht merkwuurlijke dracht is een veruitering van de eigenzinnige interpretatie die regisseur Jan Ritse-

ma gegeven heeft aan het door Christopher Marlowe omstreeks 1592 geschreven stuk. In zijn regie wordt de daarin beschreven strijd tussen de Engelse koning Edward II en de adel een rituele dans, waarin de wederzijdse reacties onwrikbaar vastliggen en de handelingen worden uitgevoerd volgens een pas voor pas uitgeschreven choreografie.

Dat is een interessante analyse van een op zich niet opzienbarend stuk van een schrijver waarover de literaire meningen verdeeld zijn. Marlowe was een tijdgenoot van Shakespeare die toen hij negenentwintig jaar was werd doodgestoken in een kroeg. Er wordt nogal eens over hem gezegd dat hij als hij in leven was gebleven Shakespeare naar de kroon had kunnen steken. Dat lijkt me vergezocht. Zijn blanke verzen zijn een stuk conventioneel in hun beeldspraak, en staan bovendien nogal hinderlijk bol van verwijzingen naar de klassieken.

De keuze van Ritsema voor het stuk is in zekere zin dan ook nogal gedurfd. In de korte versie die hij ervan heeft gemaakt, met een uitstekende vertaling van Janine Brogt, slaagt hij er bovendien in een aantal psychologische mechanismen naar voren te halen die bij Marlowe wat wegvallen onder het geweld van zijn voortrollende verzen.

In Edward II is de aanleiding voor het meningsverschil tussen Edward en zijn edelen diens buitensporige aandacht voor zijn jonge minnaar Gaveston (Pierre Bokma) die bovendien niet van adel is. In fete gaat het natuurlijk om een machtsstrijd waarin de adel zich verzet tegen de absolute macht van een koning die denkt naar eigen goeddunken te kunnen handelen en zijn homoseksuele liefde stelt boven het staatsbelang. Voor Ritsema is Edward II daarnaast vooral het verhaal van de groep tegenover de eenkling, een normbepalende club die afwijkend gedrag niet tolereert.

Dat maakt hij al meteen aan het begin van de voorstelling zichtbaar. Tijdens een hereniging tussen Edward en Gaveston, die is teruggekeerd na een periode van ballingschap, klinkt er spottend gefluit en zacht geroeop op uit de herenmeute. Als even later de koningin verschijnt (Gijs de Lange) dansen de edelen op muziek van Strauss een balletje. Zij hanteert hen als poppen, en terwijl ze zich wellustig kronkelt in hun aandacht vraagt ze hen, met een vertwijfelde hand aan het voorhoofd, te buigen voor de wil van haar man. Dat doen ze niet, maar inmiddels beseffen zowel zij als de koningin dat ze een gemeenschappelijk streven hebben, de ondergang van Gaveston, en als de koning daarin meegesleurd wordt is dat eigen schuld dikke

gen van 'For you are beautiful, and I have loved you dearly' rukken de adellijken op. Edward wordt gevangen gezet en uiteindelijk gruwelijk gedood.

In deze scene heeft Ritsema zich niet gehouden aan Marlowe's tekst, waarin Edward onder een zware tafel verstikt wordt, maar aan die van de geschiedschrijver Holinshed, die meldt dat hij via zijn achterste met een gloeiende spies bewerkt werd. De direct uitgebeelde gewelddadigheid van deze laatste scene steekt af bij de eerdere executies die juist heel gestileerd worden gebracht, met een lijfelijke afstand tussen de stervenden en de levenden die hen afmaken. Als of die eerdere doden passen in een spelletjesritueel waarin de dood slechts schijn is, en de dood van Edward de enige is die echt telt.

Edward II is de tweede regie van artistiek leider Ritsema voor de Toneelgroep Amsterdam. De eerste productie van zijn hand, Boom uit de Tropen, werd wegens de slechte ontvangst na een week van het repertoire genomen. Ik vond Boom uit de Tropen een hele behoorlijke voorstelling, met een aantal helder uitgezette lijnen maar wisselende acteerprestaties.

Ook over Edward II heeft Ritsema goed nagedacht, en de groep-enkling controverser zou je zelfs met misschien te ver doorgevoerde fantasie kunnen transponeren naar zijn eigen situatie die na het debacle van Boom uit de Tropen zeker niet makkelijk zal zijn geweest. Maar ook hier zijn de acteerprestaties nogal wisselend. Joop Admiraal is een te matte Edward en Gijs de Lange als de koningin is weliswaar hilarisch melodramatisch maar de functie van die overdrijving wordt niet echt duidelijk. Pierre Bokma daarentegen is een geloofwaardige Gaveston, met een oprechte verantwoordiging over de gang van zaken.

De groepsscenes echter, en daar gaat het in deze voorstelling toch vooral om, zijn over het algemeen uitstekend. Het contrast tussen het vaak synchroon bewegende blok van edelen die hun vrolijke machtsspelletjes spelen en de enkling die hun slachtoffer is levert indringende toneelbeelden op. Als de individuele acteerprestaties nog wat aantrekken kan Edward II een mooie compacte voorstelling worden.

TINEKE STRAATMAN

Voorstelling: Edward II naar Christopher Marlowe. Gezelschap: Toneelgroep Amsterdam. Vertaling: Janine Brogt. Regie: Jan Ritsema. Decor en licht: Paul Gallis. Spelers: Joop Admiraal, Pierre Bokma, Gijs de Lange, Fred Goossens en anderen. Gezien op zaterdag 21 november in de Stadschouwburg te Amsterdam. In Utrecht te zien op 18 en 19 december.

Het thema van de groep tegen de eenling wordt in de loop van de voorstelling verder uitgewerkt, waarbij de machtsposities heen en weer golven. Als de edelen de overhand krijgen wordt Gaveston na een gestileerde paardrijdans gedood. Als daarna de koning zijn machtspositie verstevigd heeft danst hij een solo tegen de achtergrond van een deinend koor van edellieden. Terwijl Edward tevreden pirouettes draait veelt hij een aantal van zijn tegenstanders met een achteloos gebaar van zijn koningsstaf. Zijn ondergang is echter nabij, en onder het zin-

Utrechts Nieuwsblad
23 november 1987

Joop Admiraal en Cas Enklaar in Edward II

Uit: Otello (foto: Ruth Walz)

Toneel

Edward II

78, 2006

Eduard de Tweede is een van god gezonden vorst die niet van in maliënkolders gekorsetteerde Britse, middeleeuwse politiek houdt en wel van de wat losser in de kleren gestoken Latijnse renaissance. Als zijn vriendje, Piers Gaveston, ons toevertrouwt van welke spektakels hij droomt en op welke frivoliteiten hij zijn minnaar en vorst wil trakteren, dan schetst hij een *floorshow* waar inderdaad iedere rechtgeaarde middeleeuwse ridder van moet hebben gegruwd. Wanneer deze robuuste baronnen hun vorst weerstreven omwille van diens verdachte passies, wordt koning Edward prompt een verwend kereltje dat gelijk wil hebben of nog een kadootje. Zijn stampvoeten lijkt net zo langs de neus weg als zijn regeren in de eerste scènes van de voorstelling van Toneelgroep Amsterdam is geweest.

Daarin volgt regisseur Jan Ritsema Marlowes plot-lijn overigens niet of misschien niet konsekwent: Edward onderschat de attractiewaarde en de plooibaarheid van de hem gegeven wereldse machten. Bij Ritsema wordt die rotsvaste, politieke lijn van het stuk ondergeschikt gemaakt aan de emotionele: de verkeerde liefhebber Edward groeit geleidelijk weg van dat ander 'vuyl bedrijf' - de politiek - op de golven van zijn emotionaliteit, misschien wel omdat hij in een verkeerde tijd is geboren. Zijn levensgevecht na de magistrale onttroningscène is een eerbetoon aan de in zijn naam gestorven minnaars en vooral aan zijn lief Piers Gaveston.

Ik heb de oren gesloten voor de besmuikt lachende handenwrijvers die een tweede Ritsema-flop bij toneelgroep Amsterdam bij de artiestenuitgang stonden op te wachten, gewapend met journalistieke honkbalknuppels of inside-gossip. Als je niet in een van de yuppie-vitrines past ben je afschietbaar wild of op voorhand gemarginaliseerd, denk ik. En Ritsema is van alles, maar een makkelijk trendvolger is hij niet. Klein van geest echter is het slachveld van het Nederlands en het hoofdstedelijk toneel. Klein als het

benauwde doosje waarin Edwards *pairs* bewegen en dansen, ontmand in uni-seks petticoats, niet meer vechtend maar versterkte geluiden makend als jongetjes die oorlogjes spelen. De mannenoorlog op kinderkamerniveau. Als de kodes zijn omvergehaald en de vorst, na een royale aarzeling, zijn scheermesjeskroon heeft weggegeven, dan wijken de wanden en wordt de stripverhaaloorlog (*Whamm!!!*) een wrede marteling met een morbide eind. Als ik me goed herinner wordt in Marlowes versie de koning onder een tafel vermorzeld en vertrappt, Ritsema kiest voor de historische variant: de monarch wordt via anale penetratie aan het spit geregen, een mooi gestileerd duet in een kale ruimte waar een anoniem riool de centrale personages onderkotst. Ik heb een zeer emotionele voorstelling gezien.

De centrale regie-optie lijkt me de geladen verbazing over dat mannen dit met mannen doen - de emotionele kant van Marlowes skript. De encensering is echter verre van ingevoeld, maar koud. Niet in de betekenis van klinisch of stierel, maar *exakt*, precies en helder, in de basis althans van haar beelden, in de schets van de vrieskou waarin 's konings hart moet bonken voor zijn Gaveston. De choreografische misen-scène lijkt hoge wiskunde maar gaat zwanger van tics, knipogen, kleine grappen, mooie stileringen.

Ik vond het allemaal van een wonderbaarlijke schoonheid. Bovenal wordt het verhaal verteld. Misschien niet alle lagen van Marlowes verhaal maar wel dat gruwelijke epos over de politiek van het hart. Het wordt verteld, gedemonstreerd met een strenge verbazing over dat de wereld is zoals zij is. Die verbazing leek ingedaald in de geलासुइटdrukkingen van het ensemble en dat ontroerde me nog het meest. Het is geen cynisme, geen gemak. Het is oprechte verbazing. Over de ijzigheid van het bestaan. Wanneer het individu, in het besef een luis te zijn op de pels van het universum, kiest voor zijn bonkend hart en de konventies laat voor wat ze zijn. Ook al is Jan Ritsema door de toneelgroep Amsterdam even lafhartig buitenspel gezet als in het stuk met koning Edward gebeurt: net als de oostenwind benam zij me de adem, deze *Edward de Tweede*.

Derhalve terecht tot in 1988 overal in het land te zien. (loek neveld)